

RODNA ANALIZA

Programa za unapređenje konkurentnosti privrede **za 2024. godinu**

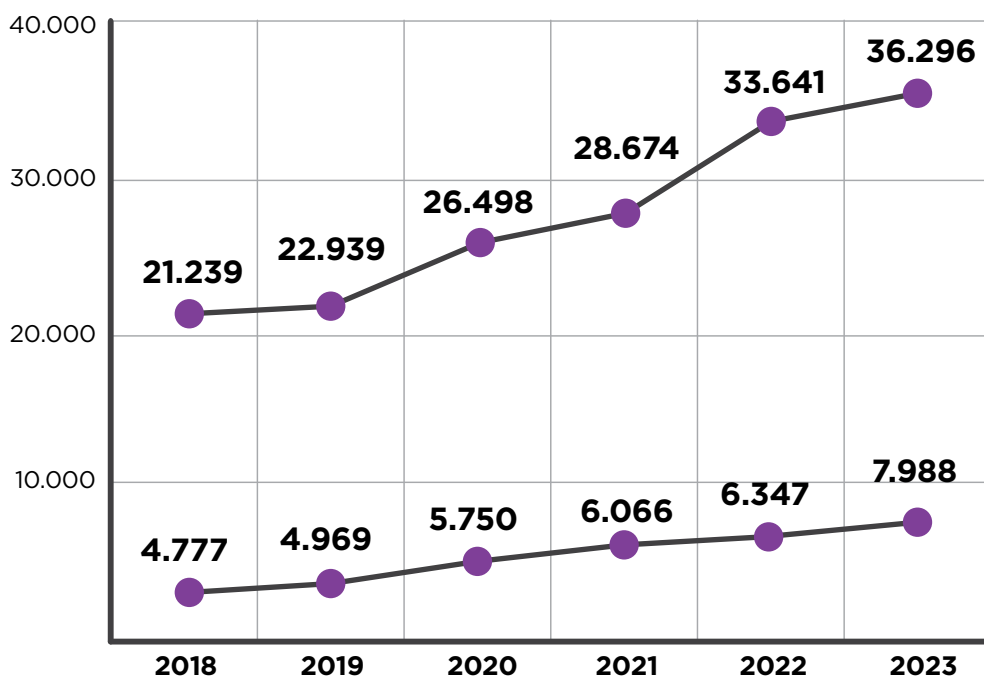
UVOD: ŽENSKO PREDUZETNIŠTVO U CRNOJ GORI

U prethodnih šest godina ukupan broj ženskih privrednih društava konstantno je rastao u apsolutnom broju. Ženska privredna društva su privredna društva u vlasništvu žena i privredna društva kojim upravljaju žene (primjenjujući principe definicije MEST IWA 34). Radi se o jasnom nastavku trenda iz ranijih godina, pa je tako i u 2023. godini broj ženskih privrednih društava u apsolutnim brojkama porastao: sa 6.347 (kraj 2022. godine) na 7.988 (kraj 2023. godine), što čini rast od čak 26%. Imajući u vidu da je rast broja svih privrednih društava tokom 2023. godine iznosio 7,89%, uočava se da je rast broja „ženskih privrednih društava“ bio znatno veći nego što je rast ukupnog broja kompanija u Crnoj Gori, a to je dovelo do porasta udjela „ženskih biznisa“ u našoj ekonomiji. Taj udio je porastao sa 18,87% na 22,01%, što se može smatrati važnim rastom.

Važno je napomenuti da među novim „ženskim privrednim društvima“ postoji značajan broj onih koja su osnovana od strane stranih državljanke.

Analizom su obuhvaćena privredna društva, prepoznata primjenom međunarodne definicije MEST IWA 34, a koja su na vrijeme predala ispravan finansijski izvještaj za prethodne poslovne godine.

GRAFIKON 1:
Broj privrednih društava u Crnoj Gori

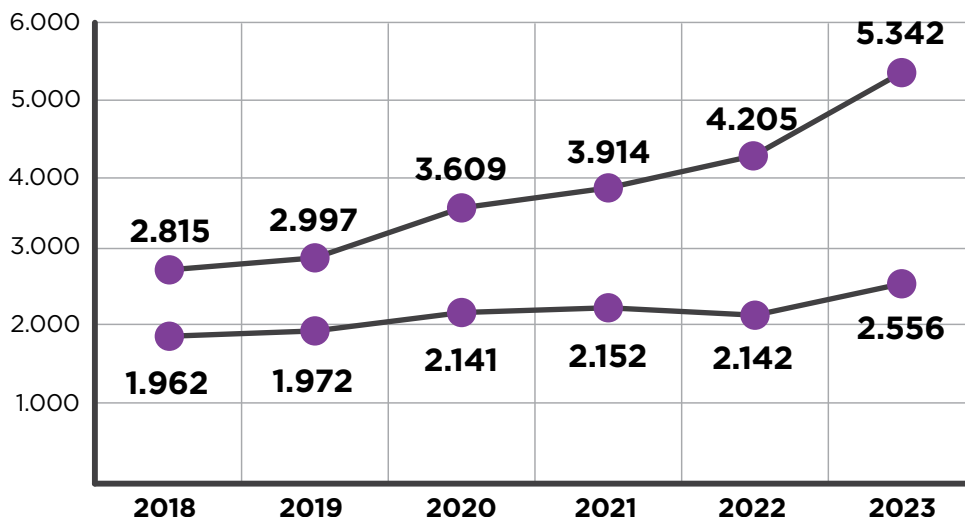

IZVOR: Vizuelizacija SCC na osnovu podataka Top Women Business Montenegro 24

U cilju realnog sagledavanja kretanje broja ženskih kompanija, napravljena je razlika između dvije grupe privrednih društava, koje prepoznaje definicija MEST IWA 34 – privredna društva u vlasništvu žena i ona kojima upravljaju žene. Pojedinačno, na kraju 2022. godine u Crnoj Gori poslovalo je 4.205 kompanija u vlasništvu žena i 2.142 privrednih društava kojim upravljaju žene. Rast kompanija u vlasništvu žena u najvećoj mjeri prati i rast ukupnog broja privrednih društava, dok je rast kompanija kojima upravljaju žene znatno sporiji.

GRAFIKON 2:

Broj privrednih društava u vlasništvu žena i onih kojima upravljaju žene u Crnoj Gori

IZVOR: Vizuelizacija SCC na osnovu podataka Top Women Business Montenegro 24

Analizirajući procentualno učešće u ukupnom broju privrednih društava, zaključuje se da udio privrednih društava u vlasništvu žena raste, uz priličan rast u prethodnoj godini. U istom periodu, udio privrednih društava kojima upravljaju žene pada, što može biti znak da, i pored nominalnog rasta, broj kompanija u kojima žene obavljaju upravljačku funkciju raste sporije, a da u odnosu na ukupan broj privrednih društava opada. Ovu pojavu treba gledati i u svijetlu činjenice da se stvarna poslovna aktivnost žena upravo ogleda u mjeri u kojoj je ona uključena u realni upravljački proces.

Analiza Sekretarijata Savjeta za konkurenstnost (SCC) pokazuje da privredna društva kojima upravljaju žene dominantno imaju problema kod pristupa finansijama¹, što je bio motiv za implementaciju projekta ŽIG Ženski biznis. Projekat podrazumijeva dodjelu žiga privrednim društvima koja zadovoljavaju uslove iz međunarodnog dokumenta za žensko preduzetništvo IWA 34.

¹ SCC Mapa puta ka rodno odgovornoj investicionoj klimi u Crnoj Gori

PROGRAM ZA UNAPREĐENJE KONKURENTNOSTI PRIVREDE ZA 2024. GODINU

Program za unapređenje konkurentnosti privrede, koji implementira Ministarstvo ekonomskog razvoja, ima za cilj podsticanje razvoja postojećih procesa, proizvoda i usluga, u cilju jačanja konkurentnosti i izvoznog potencijala mikro, malih i srednjih privrednih društava, kroz unapređenje produktivnosti i profitabilnosti uz zadržavanje postojećih i otvaranje novih radnih mjesta. Programom je predviđeno sprovođenje programskih linija finansijske i nefinansijske podrške. Sredstva za ovaj vid podrške se dodjeljuju putem otvorenog postupka dodjele bespovratnih sredstava kroz otvoreni Javni poziv, odnosno do utroška raspoloživih sredstava za programsku liniju.

Opšti cilj programa je povećanje produktivnosti malih i srednjih preduzeća (MMSP) kako bi se stvorila otpornija i konkurentnija privreda. Specifični ciljevi uključuju podsticanje investicija u proizvodne procese, razvoj preduzetništva kod žena i mladih, unapređenje automatizacije i digitalizacije poslovnih procesa, podršku transformaciji u cirkularne poslovne modele, jačanje izvoznih kapaciteta i pružanje mentoringa za dalji razvoj.

Program za unapređenje konkurentnosti privrede za 2024. godinu sadržao je četiri programske linije:

1. Unapređenje proizvodnih kapaciteta;
2. Podrška malim ulaganjima;
3. Podrška digitalizaciji;
4. Vaučeri za žene i mlade u biznisu.

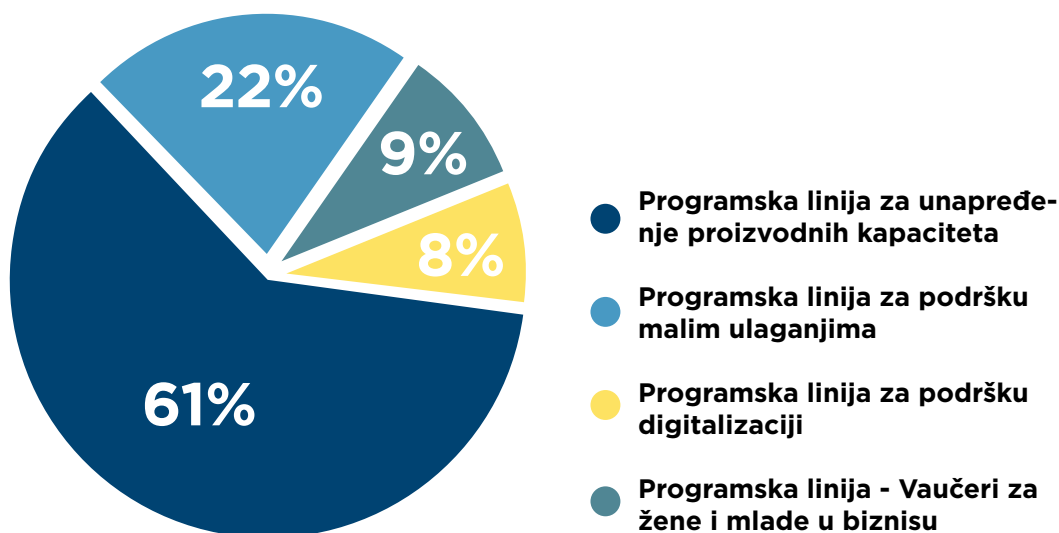
TABELA 1:
Pregled programskih linija za 2024. godinu

Programska linija	Ukupan budžet opredijeljen za realizaciju Programa za unapređenje konkurentnosti privrede za 2024	Ukupno odobrenih aplikacija	Od čega za privredna društva u vlasništvu žena	% odobrenih aplikacija	Iznos dodijeljene podrške EUR	Od čega za privredna društva u vlasništvu žena	% odobrenog iznosa	% iskorišćenosti opredijeljenih sredstava
Programska linija za unapređenje proizvodnih kapaciteta	2.000.000,00	18	5	27,8%	1.923.971,83	464.835,00	24,2%	96%
Programska linija za podršku malim ulaganjima	500.000,00	40	14	35,0%	430.781,88	171.665,52	39,8%	86%
Programska linija za podršku digitalizaciji	300.000,00	16	6	37,5%	172.804,00	58.429,00	33,8%	58%
Programska linija - Vaučeri za žene i mlade u biznisu	200.000,00	20	13	65,0%	117.229,42	69.789,52	59,5%	59%
Ukupno		94	38	40,43%	2.644.787,13	764.719,04	28,9%	88%

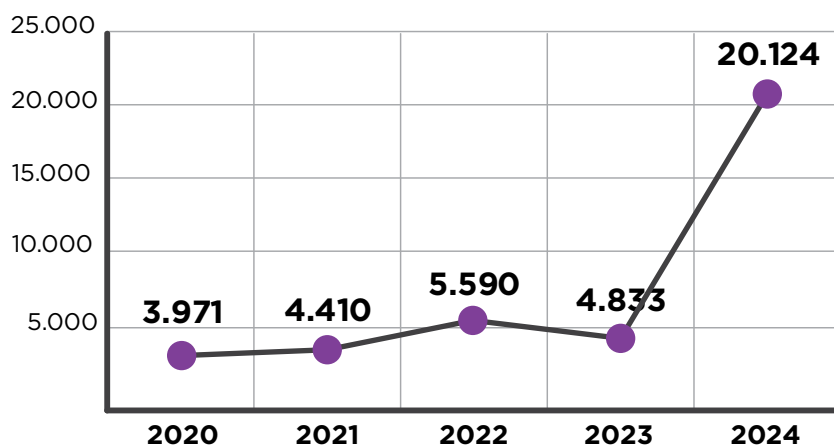
U 2024. godini najveći nivo podrške ženskom preduzetništvu odnosio se na programsku liniju za unapređenje proizvodnih kapaciteta i iznosio je 464.835 eura odnosno 24% od ukupno opredijeljenih sredstava. Iz Programске linija za podršku malim ulaganjima izdvojeno je 39,8% za privredna društva u vlasništvu žena (171.665 eura), dok je podrška digitalizaciji iznosila 58.429 eura odnosno 33,8%. Iz programske linije za žene i mlade izdvojeno je 69.789 eura odnosno 59,5% za podršku ženskom biznisu.

Najveći iznos podrške (61%) koji je dodijeljen ženskim privrednim društvima korišćen je za unapređenje proizvodnih kapaciteta, dok je za podršku malim ulaganjima opredijeljeno 22% sredstava. Ukupno 9% sredstava je iskorišćeno za programsku liniju koja je namijenjena za podršku ženama i mladima u biznisu, dok je 8% iskorišćeno za unapređenje digitalizacije (Grafikon 2).

GRAFIKON 3:
Udio pojedinih programskih linija u ukupno dodijeljenim sredstvima privrednim društvima u vlasništvu žena

GRAFIKON 4:
Prosječan iznos odobrenih sredstava po jednoj aplikaciji

IZVOR: Vizuelizacija SCC na osnovu podataka Ministarstva ekonomskog razvoja, Direktorata za unapređenje konkurentnosti privrede, 2024. godina

Ukupan budžet opredijeljen za realizaciju Programa za unapređenje konkurentnosti privrede za 2024. godinu iznosio je 3.000.000,00 eura i od navedenog iznosa iskorišćeno je 88 %. Najveći procenat realizacije zabilježen je kod raspodjele sredstava iz programske linije za unapređenje proizvodnih kapaciteta (96%), zatim kod programske linije za podršku malim ulaganjima 86%, dok je za programske linije podrška digitalizaciji i vaučeri za žene i mlade u biznisu realizovano 58% odnosno 59% iz opredijeljenog budžeta.

U 2024. godini zabilježen je značajan porast prosječne vrijednosti odobrenih sredstava po jednoj aplikaciji, koja je iznosila 20.124 eura (Grafikon 3), dok je prethodnih godina prosječan iznos pojedinačne podrške bio 4.700 eura. Ovaj porast ukazuje na strateško opredjeljenje Ministarstva za 2024. godinu, koje se usmjerilo na pružanje veće podrške po pojedinačnom zahtjevu. Ovim pristupom nastojalo se omogućiti korisnicima da opredijeljena sredstva iskoriste za ozbiljnija ulaganja u unapređenje poslovanja, čime se podstiče dugoročan razvoj i povećanje konkurentnosti privrednih subjekata.

UPOREDNA ANALIZA ZA PERIOD 2020-2024. GODINE

U tabeli koja slijedi prikazani su podaci o ukupnim iznosima dodijeljene podrške po konkretnim programskim linijama, kao i iznosi dodijeljeni privrednim društvima u vlasništvu žena za period od 2020. do 2024. godine.

Na osnovu dostupnih podataka, može se zaključiti da je Ministarstvo ekonomskog razvoja svake godine prilagođavalo programske linije, kako bi one bile usklađene s aktualnim potrebama privrede. Međutim, samo je jedna programska linija bila stalno prisutna i ponavljana svake godine u istom obliku - Programska linija za podršku digitalizaciji. Ova kontinuirana prisutnost rezultat je prepoznavanja ključne važnosti ubrzane digitalne transformacije, koja je neophodna ne samo za cijelo društvo, već i za svakog pojedinačnog privrednog subjekta. Razumijevanje ove potrebe od strane Ministarstva omogućilo je održavanje fokusa na digitalizaciji kao ključnom faktoru za modernizaciju poslovanja i povećanje konkurentnosti u globalnom okruženju.

Podrška privrednim društvima koja su u većinskom vlasništvu žena se nastavlja, iako u manjem obimu u odnosu na prethodnu godinu.

Na osnovu podataka prikazanih u tabeli i na grafikonu broj 2, može se uočiti da je u 2024. godini nastavljen pozitivan trend podrške crnogorskoj privredi. Sredstva programa za unapređenje konkurentnosti povećana su za 11% u odnosu na prethodnu godinu, sa 2,38 miliona eura na 2,64 miliona eura. Ovaj rast ukazuje na kontinuirani napor da se obezbijede dodatna finansijska sredstva za razvoj i unapređenje poslovanja u zemlji.

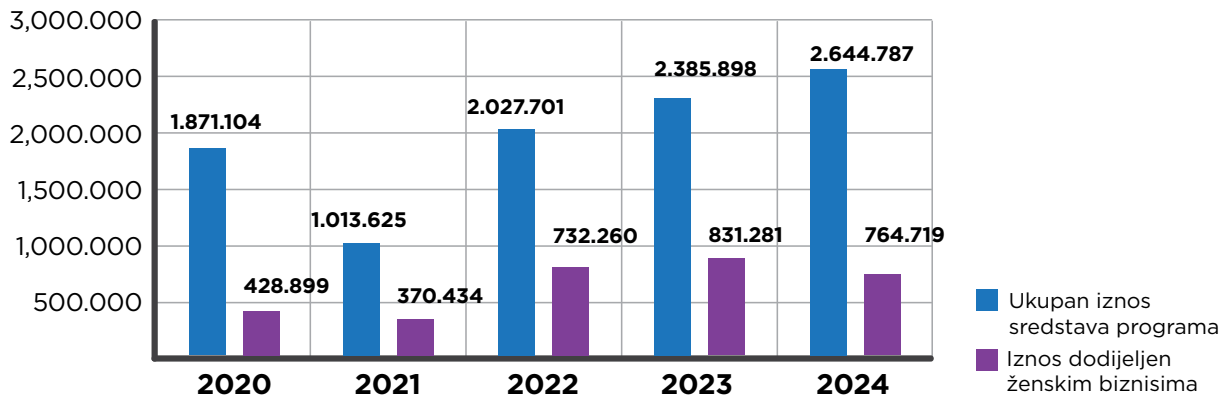
Međutim, iako je u periodu od 2021. do 2023. godine bio prisutan pozitivan trend u podršci ženskim biznisima, ovaj trend nije nastavljen u 2024. godini. U tom periodu, došlo je do smanjenja obima podrške za 8%, što može ukazivati na potrebu za revidiranjem strategija i mjera podrške kako bi se osigurao dalji razvoj ženskog preduzetništva.

TABELA 2:**Uporedni prikaz programskih linija po godinama**

Godina	2020	2020	2021	2021	2022	2022	2023	2023	2024	2024
Programska linija za unapređenje proizvodnih kapaciteta		Od čega za privredna društva u vlasništvu žena		Od čega za privredna društva u vlasništvu žena		Od čega za privredna društva u vlasništvu žena		Od čega za privredna društva u vlasništvu žena		Od čega za privredna društva u vlasništvu žena
	Iznos dodijeljene podrške EUR		Iznos dodijeljene podrške EUR		Iznos dodijeljene podrške EUR		Iznos dodijeljene podrške EUR		Iznos dodijeljene podrške EUR	
Programska linija za unapređenje proizvodnih kapaciteta										
Programska linija za podršku malim ulaganjima	89.357,52	55.426,64	569.331,35	246.924,62					1.923.971,83	464.835,00
Programska linija za podršku digitalizaciji	177.304,53	77.201,53	95.844,42	54.940,00	215.951,94	84.379,94	191.340,01	86.705,72	172.804,00	58.429,00
Programska linija - vaučeri za žene i mlade										
Programska linija za unapređenje inovativnosti	172.017,29	58.660,62								
Programska linija za uvođenje međunarodnih standarda	493.362,50	162.282,00	114.785,00	30.480,00	225.415,00	48.880,00				
Programska linija za podsticaj cirkularne ekonomije	4.830,00		4.628,40	-	-		32.613,01	10.000,00		
Programska linija za modernizaciju preradivačke industrije	39.931,90									
Programska linija za razvoj klastera	73.894,40									
Programska linija za podsticaj proizvodnih procesa	721.535,32	72.457,00	343.820,40	38.089,09						
Programska linija za razvoj zanatstva	2.870,91	2.870,91								
Programska linija za razvoj direktnih investicija	96.000,00	-								
Programska linija za nabavku opreme velike vrijednosti					797.263,24	280.049,45	994.478,48	254.814,83		
Programska linija za nabavku opreme male vrijednosti					759.858,84	307.104,80	794.130,59	314.849,40		
Programska linija za podršku internacionalizaciji					16.248,63	1.000,00	86.889,17	25.287,70		
Programska linija za početnike u biznisu					12.963,23	10.845,68	1.500,00	-		
Programska linija za marketing							131.562,08	48.780,50		
UKUPNO	1.871.104,37	428.898,70	1.013.624,57	370.433,71	2.027.700,88	732.259,87	2.385.897,77	831.280,64	2.644.787,13	764.719,04

IZVOR: Ministarstvo ekonomskog razvoja, Direktorat za unaprjeđenje konkurentnosti privrede, 2020-2024

GRAFIKON 5: Iznosi dodijeljene podrške po godinama

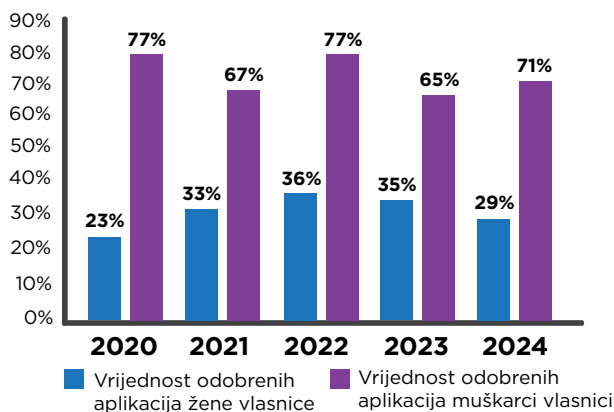

IZVOR: Vizuelizacija SCC na osnovu podataka Ministarstva ekonomskog razvoja, Direktorata za unapređenje konkurentnosti privrede, 2020-2024

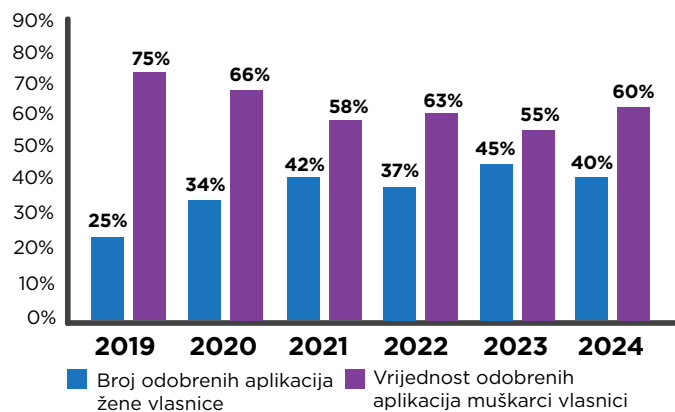
Analizirajući obim podrške društvima u vlasništvu žena (Grafikon 5) uočava se da su privredna društva u vlasništvu žena u 2020. godini ostvarila udio od 23% u ukupno odobrenim sredstvima iz Programa, a već u 2021. godini taj procenat je porastao i iznosio je 33%, od ukupno odobrenih sredstava iz Programa za 2021. godinu. U 2022. godini evidentan je ponovni rast udjela u ukupno odobrenim sredstvima i isti je iznosio 36%, da bi u 2023. godini udio bio približno isti i iznosio je 35%. **U 2024. godini došlo je do pada obima podrške ženskim biznisima, pa je 29% sredstava distribuirano za razvoj ženskog preduzetništva.**

Kako je prikazano na Grafikonu 6, u 2019. godini, od ukupnog broja odobrenih aplikacija, 25% su nosioci bile žene, a procenat je rastao naredne dvije godine, na 34% u 2020. godine i u 2021. godini je dostigao 42%. U 2022. godini dolazi do pada broja odobrenih aplikacija, kada je iznosio 37%, da bi u 2023. godini opet došlo do rasta udjela na 45%. U 2024. godini zabilježen je pad nivoa podrške, pa je **40% aplikacija bilo odobreno ženama vlasnicama biznisa.**

GRAFIKON 6: Vrijednosni udio u ukupno odobrenim sredstvima segmentirano prema polu

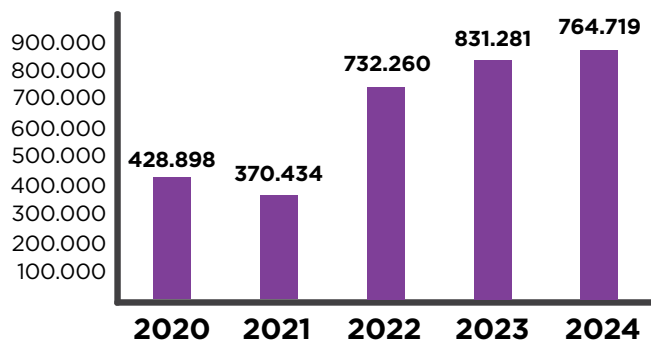
GRAFIKON 7: Brojčani udio u ukupno odobrenim sredstvima segmentirano prema polu

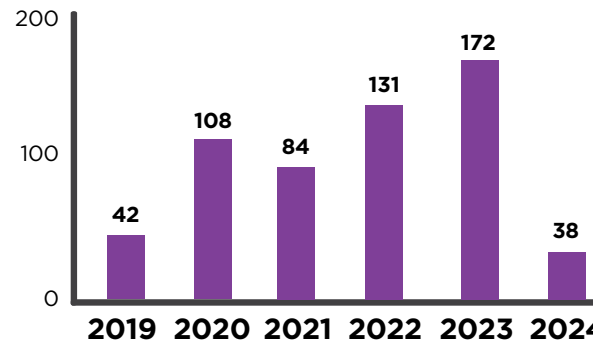
IZVOR: Vizuelizacija SCC na osnovu podataka Ministarstva ekonomskog razvoja, Direktorata za unapređenje konkurentnosti privrede, 2020-2024

Kako je prethodno navedeno, u 2024. godini nivo podrške ženskom preduzetništvu bio je manji za 8% u odnosu na 2023. godinu, dok je evidentno značajno smanjenje u broju odobrenih aplikacija, pa je tako u 2024. godini odobreno svega 38 aplikacija. Ipak, **prosječna vrijedost** podrške po aplikaciji je značajno **povećana** u 2024. godini i iznosila je **20.124 eura**.

GRAFIKON 8:
Vrijednosni udio u ukupno odobrenim sredstvima segmentirano prema polu

GRAFIKON 8:
Brojčani udio u ukupno odobrenim sredstvima segmentirano prema polu

IZVOR: Vizuelizacija SCC na osnovu podataka Ministarstva ekonomskog razvoja, Direktorata za unapređenje konkurentnosti privrede, 2020-2024

Podrška privrednim društvima koja su u vlasništvu žena nastavljena je i u 2024. godini

Rast obima podrške društvima u vlasništvu žena uočava se iz evidencije Ministarstva ekonomskog razvoja za period od 2020. do 2023. godine, od kada su dostupni podaci o odobrenim sredstvima podijeljeni po polu. Privredna društva u vlasništvu žena u 2020. godini ostvarila su udio od 23% u ukupno odobrenim sredstvima iz Programa, a već u 2021. godini taj procenat je porastao i iznosio je 33%, od ukupno odobrenih sredstava iz Programa za 2021. godinu. U 2022. godini evidentan je ponovni rast udjela u ukupno odobrenim sredstvima i isti je iznosio 36%, da bi u 2023. godini udio bio približno isti i iznosio je 35%. **U 2024. godini došlo je do pada obima podrške ženskim biznisima, pa je 29% sredstava distribuirano za razvoj ženskog preduzetništva.**

Privredna društva u većinskom vlasništvu žena se u većem broju prijavljuju za nefinansijsku podršku

U 2022. godini 45% prijava su podnijele žene vlasnice privrednih društava, da bi u 2023. godini taj procenat iznosio znatno više - 65%, i dominantno se odnosio na Programsku liniju za pružanje mentoring usluga. U 2024. godini Program nije predviđao mjere nefinansijske podrške.

Žene traže mnogo manje sredstava od muškaraca

U toku 2020. godine 23% od ukupno odobrenih sredstava je dodijeljeno privrednim društvima u vlasništvu žena. U 2021. godine taj trend raste na 33% , u 2022. godine taj procenat iznosio 36% dok je u 2023. godini bio na nivou od 35%, da bi u 2024. godini opet došlo do pada i zabilježenog udjela od svega 29%.

Najveći iznos podrške u 2024. godini, **61%** odnosno 464.835 eura koji je dodijeljen ženskim privrednim društvima, korišćen je za unapređenje proizvodnih kapaciteta, dok je za podršku malim ulaganjima opredjeljeno 22% sredstava odnosno 171.665 eura. Ukupno 9% sredstava, odnosno 69.789 eura je iskorišćeno za programsku liniju koja je namijenjena za podršku ženama i mladim u biznisu, dok je 8% odnosno 58.429 eura iskorišćeno za unapređenje digitalizacije.

Prosječna vrijednost pojedinačne podrške značajno se povećala

U 2024. godini **zabilježen je značajan porast prosječne vrijednosti odobrenih sredstava po jednoj aplikaciji, koja je iznosila 20.124 eura**, dok je prethodnih godina prosječan iznos pojedinačne podrške iznosio 4.700 eura. Ovaj porast ukazuje na strateško opredjeljenje Ministarstva za 2024. godinu, koje se usmjerilo na pružanje veće podrške po pojedinačnom zahtjevu. Ovim pristupom nastojalo se omogućiti korisnicima da opredijeljena sredstva iskoriste za ozbiljnija ulaganja u unapređenje poslovanja, čime se podstiče dugoročan razvoj i povećanje konkurentnosti privrednih subjekata.

PREPORUKE

- Nastaviti praćenje i kontrolu učestalosti prijavljivanja i dobijanja sredstava iz programskih linija, kako bi se izbjegla situacija da ista privredna društva koriste opredijeljena sredstva podrške. Naime, SCC je u prošlogodišnjoj analizi dao preporuku Ministarstvu ekonomskog razvoja, koja je i prihvaćena, da se kroz procedure nadležnog ministarstva uvede kriterijum po kome korisnik programa može dobiti sredstva npr. jednom u 3 godine, da bi što više privrednih subjekata iskoristilo benefite navedenih programa, što u krajnjem ima pozitivan efekat na unapređenje konkurentnosti cjelokupne ekonomije. Navedena preporuka je uvrštena kroz kriterijume u dijelu „Posebni uslovi“.
 - Uvesti sistem bodovanja, odnosno vrednovanja svake od podnijetih aplikacija, da bi se svakom podnosiocu zahtjeva omogućilo učestvovanje, a najkvalitetnijim aplikacijama se dodijelila sredstva.
 - Izrada ex-post analize koja će pokazati stvarne efekte koji dodijeljena podrška ima na konkretno privredno društvo, kao i na ekonomiju Crne Gore. U tom smislu potrebno je definisati ključne indikatore na osnovu kojih bi se mogli izvesti zaključci o konkretnim efektima određenih programskih linija (npr. indikator može da bude povećanje broja zaposlenih, zatim povećanje poslovnih prihoda, povećanje poreza na dobit, itd).
 - S obzirom da pristup finansijama predstavlja jednu od najvećih barijera razvoju ženskog preduzetništva, potrebno je povećati obezbjeđenje kapitala za njihov biznis. Manja ulaganja nijesu uvijek dovoljna kako bi se postigao cilj, a to je da privredna društva u vlasništvu žena unaprijede svoje poslovanje. U tom smislu povećanje sredstava za konkretne programske linije je sljedeća preporuka koju nadležno ministarstvo treba uzeti u obzir da bi se unaprijedio pristup finansijama. Navedeno je u velikoj mjeri implementirano kroz Program iz 2024. godine gdje je prosječna vrijednost podrške značajno povećana.
 - Mentorska podrška za različite programe direktnih investicija, modernizaciju proizvodnje i internacionalizacije može biti jedna uspješna strategija i preporuka je da Ministarstvo razmotri mogućnost pružanja ovog vida nefinansijske podrške, uz kreiranje mjera da i privredna društva u dominantno muškom vlasništvu koriste navedeni vid podrške, s obzirom da su privredna društva u većinskom ženskom vlasništvu u najvećem procentu korisnici ovog vida podrške (u 2023. godini 66%).
 - Prilikom donošenja odluke o dodjeli podrške iz nekog od programa, uzeti u obzir da li privredno društvo posjeduje ŽIG Ženski biznis. Posjedovanje Žiga Ženski biznis znači da su uslovi definisani standardom IWA 34 zadovoljeni (skup globalnih definicija, koje se odnose na žensko preduzetništvo). S tim u vezi, preporuka je da se ŽIG Ženski biznis uvede u interne procedure vezano za odobrenje ciljanih finansiranja (npr. proizvodi i linije namijenjene za razvoja ženskog preduzetništva), odnosno da se kroz programe podrške dodatno vrednuju kompanije koje posjeduju ŽIG Ženski biznis. Javno dostupan online registar je u funkciji, koji sadrži podatke o privrednim društvima nosiocima Žiga Ženski biznis, što će olakšati donosiocima odluka postupak odlučivanja i selekcije za neki od programa podsticaja i podrške koji sprovode. Na taj način će se dodatno promovisati žensko liderstvo, a ne samo vlasništvo, za koje smo svjedoci da može biti samo formalno zbog sticanja određenih trenutnih benefita.
 - Nastaviti sa započetom praksom javnih konsultacija prije definisanja pojedinačnih programskih linija i s njima povezanih iznosa, kako bi korisnici sredstava imali priliku da utiču na kreiranje programa, koji treba da oslikavaju realne potrebe privrednih subjekata.
-

Sekretarijat
Savjeta
za konkurentnost

projekat podržan od strane Evropske banke za obnovu i razvoj, u saradnji sa
Vladom Ujedinjenog Kraljevstva: Unapređenje javno - privatnog dijaloga

Supported by:

European Bank
for Reconstruction and Development

British Embassy
Podgorica

 UK International
Development
Partnership | Progress | Prosperity

Unapređenje javno-privatnog dijaloga

Konstruktivan.

Blagovremen.

Kontinuiran.

Dvosmjern.

Otvoren.

RIMSKI TRG 46 / 81000 PODGORICA, CRNA GORA
MAIL: SCC@SCC.ORG.ME

<https://scc.org.me>

